

SZÉCHENYI ÁGNES

A Szép Szó és a népi írók mozgalma*

Nekünk az arcvonalunk volt világos, és a hozzáképzelt nép volt álom!

Nekik az eszmetáruk volt álom és a hozzátartozó parasztság volt valóságos, és a tiszteletreméltó középosztály.

(Ignotus Pál, 1959)

Az irodalmi és történeti emlékezet mint népi és urbánus irányzatról beszél az 1930-as évek két irodalmi csoportosulásáról, s így, ebben a kötött sorrendben rendeli egymás mellé a csoportokat. A népieket és az urbánusokat az (egyébként nem csak egymással vívott) kultúrfilozófiai és ideológiai küzdelemmel köti össze a közvélekedés. A sztereotípiát tehát mindig népi-urbánus vitát mond, első helyen a népieket említi, s csak utánuk, a másodikon az urbánusokat. Vizsgáljuk meg, hogy miért.

Talán azért, mert a népi írók csoportját együttesként, összetartozó irányzatként hamarabb definiálta az irodalmi köztudat, megjelenésük és jelenlétük együttes érzékelése 1928 eleje és 1931 vége között véglegessé vált.¹ A Bartha Miklós Társaságból

* A Politikatörténeti Intézet *Szép Szó*-konferenciáján, 2011. május 26-án elhangzott előadás kibővített változata.

¹ Németh László 1928 februárjában a *Napkeletben* jelentette meg *Népiesség és népiség* című esszéjét, röviddel később ugyanott az *Új reformkor felé* című tanulmányt. 1928-tól fejtett ki mind erőtelesebb és szélesebb körű szemináriumi tevékenységet az 1925-ben indult Bartha Miklós Társaság. Németh László 1929-ben itt tartott előadást *Nép és író* címmel. 1931-ben a debreceni Ady Társaság a fővárosban szervezett rendezvényt, ahol Illyés, Németh, Erdélyi, Kodolányi és Féja tartottak előadást Gulyás Pál és Juhász Géza társaságában. 1931-ben jelent meg Illyés *Három öregje*, 1932-ben jelent meg a *Tanú*, és Babits ekkor nevezte a fiatal költők legszebb, általa válogatott száz versét tartalmazó *Új anthológiában népieknek* a benne szereplőket.

és Bajcsy-Zsilinszky Endre *Előörs* nevű hetilapja kapcsán indult a népiek társasága. A *Pusztulás*, a *Debreceni Káté* megjelenésekor már együtt volt a csoport, amelynek végül a *Válasz* című folyóirat és a *Magyarország felfedezése*-sorozat adott öntudatos keretet; mindennek politikai értelemben a Márciusi Front eseményei jelentették csúcspontját. Tudva vagy sem, de a népiek ahhoz a Herdertől és a német romantikából eredő művelődésbölcséleti és kulturális irányzathoz kapcsolódtak, amely egységes karaktert tulajdonított a népnek: individuumnak tekintette, kutatható kifejezési formákkal, amelyekből visszakövetkeztethető a jelleme. A népnek nevezett individuum, ez a metafora testet ölt, pontosabban keresi testet öltésének lehetőségeit, azokat, akik megszemélyesíthetők, azokat, akik nem a maguk, hanem a nép nevében, képviselőként beszélhetnek.² Ennek a magatartásnak komoly pátosza van, amelyben jól megfér a mélyről érkezés deficitje, kisebbségi érzése és az ezzel szinte törvényszerűen együtt járó öntudat. S persze beleértendő az az erkölcsi töltet is, amelyet a nagybirtokhoz társított szegénység – mai szóval mélyszegénység – felszámolásának parancsa jelent.

Az urbánusok jóval kevésbé rendelhetők egységes elbeszéléshez, narratívához. Az urbanizmus (de azt is mondhatnánk, a modernség) már korábban, a 19. század végén is valami ellen, egy komoly és patetikus mozgalommal szemben – negatív – határozta meg magát, amelyből nem kért. S az urbánus, városias alapról is többféleképpen lehetett szembeszállni a jelennel. Nem feltétlenül azért vagy úgy voltak kritikusok az urbánusok, hogy nem osztottak a magyar társadalom elnyomottjai iránti szolidaritás érzésében, hanem sok esetben azért, mert ezt az érzést és a vele összefüggő állampolgári magatartást megkülönböztették a speciális írói és értelmiségi feladattól. Nem fogadták el azt a szerepértelmezést, hogy az irodalom a politikát helyettesítő nemzeti intézmény. Természetesen generációs értelemben is megrajzolható ez a csoport, parallel a népiekkel, itt ugyanúgy egyívású csoportról van szó.

² Ezt a gondolatmenetet Radnóti Sándor fejtette ki a vele készített interjúmban: „Most hirtelen téli mesék rémei kielevenednek”. Beszélgetés Radnóti Sándorral. Széchenyi Ágnes interjúja. *Kritika*, 1992/6.

Két csoport vetekedéséről volt szó az 1930-as években: egyik oldalon a népiek írói és politikai mozgalma, sőt forradalmi mozgalma, a másikon az urbánusok részéről a nyugati liberális világlapothoz való visszahajlás vágya, ha teszik nosztalgiája, de a radikális, egy-egy pillanatig akár kommunista, döntően mégis inkább szociáldemokrata karakterűnek mondható proteszt hangja is. Az urbánusok nem alkottak mozgalmat, csoportot sem, társaságuk 1936-tól a *Szép Szó*ban talált közös formára, de összekötötte őket a népiek nacionalista romantikájával szembeni *en garde* pozíció is.³

A népiek bizonyos értelemben erősebbek voltak. Először is magától értetődően jelentősebb esztétikai minőséget, erőt, irányzatot képviseltek. Persze ehhez rögtön hozzá kell tenni, hogy a *Szép Szó* közönségének vitathatatlan világirodalmi nagysága volt: az akkor kevesek által elismert, nehéz sorsú és ezért sem könnyű természetű József Attila. Erősebbek voltak azért is, mert a parasztság problémája, a „hárommillió koldus” sorsa nagyságrendileg olyan súlyú, s az ország szerkezete miatt majd’ mindenki által érzett, tapasztalt társadalmi feszültséget gerjesztett, amilyenhez fogható a másik oldal nem képviselt. Azt azonban nem vitathatjuk el az urbánus oldaltól, hogy ne érzékelt volna ezt a problémát valódi súlya szerint. Ebből a szempontból az a megkülönböztető elem, hogy nem abszolutizálta a parasztság megoldatlan sorskérdését. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt parlamenti párt volt, s ha korlátozottan is, a munkásságnak volt érdekképviselete. A parasztságnak nem vagy alig.⁴ A Nemzeti Parasztpárt a népi mozgalom eredményeként 1939-ben akkor jött létre, amikor lényegében elhallgattatták, megfojtották a mozgalmat, mintegy utójátékként, s későn, a világháború előestéjén. (A megkésetttség 1945

³ Persze nem egészen igaz ez az állítás, voltak laza társaságaik: ilyen volt az 1920-as évek végén *A Toll* című hetilap szerkesztősége illetve társasága (Japán kávéház) és a filológusok köre (Hétfői Társaság, Keszey vendéglő, ill. Centrál kávéház).

⁴ A Kisgazdapárt működése most kívül esik vizsgálódásunk körén, de képviselete egy komoly réteget lefedett. Utóbb, az 1945-ös választások eredménye okán (57%-os eredmény, 59,9%-os mandátumrészesedés) persze a párt szimbolikus szerepe messze megnőtt, gyűjtőpárt lett, a kommunistáktól tartók politikai szimpatiaja öltött testet benne.

után mutatkozott meg igazán: az NPP nem képviselt komoly erőt, a parlamenti választáson mindössze 6,87%-ot kapott, és sokan tekintetek rá úgy, mint a kommunisták által létrehozott szervezetre.) Furcsának tűnik, hogy a népiek, bár egyfelől szemben álltak a Horthy-korszak öröklött és tovább merevített társadalmi struktúrájával, neobarokk szerepjátékaival, néhány eszme ideológiai összekötő fonalat is jelentett pár vezető politikus felé. Kozma Miklós 1934-es felsőházi „szűzbeszédéből” idézek: „Az emberiség a népies nacionalizmust írta zászlajára. Az individualizmus kora, az »Én« korszaka, politikai és gazdasági vonatkozásban egyaránt idejét múlta, s a »Mi« gondolatnak jegyében egy kollektívabb jellegű korszak következett... Ebben a korszakban a nemzeti közérdek dominál, és a túlzott magánérdek háttérbe szorul. A jövő uralkodó eszméi a nemzeti eszme, a tekintélyállam, a domináló közérdek, az erős szociális politika, a korlátozott kapitalizmus és az irányított gazdálkodás.”⁵ A népiek közül többek számára elfogadható gondolkodási keretet adott a romantikus kollektivizmus, az erőteljes korporativizmus és az antiszemitizmust is magában foglaló kapitalizmusellenesség. Természetesen nem csak a „nagypolitikát” jellemezte ez a fajta gondolkodás. Ide számíthatjuk a történettudomány egyik egyetemi képviselőjének, Mályusz Elemérnek „népiségtörténetét” is.⁶ Ez utóbbi, a szellem-történeti koncepcióba nem teljesen beleillő irányzat mintájául a német Volkstumskunde vonalát választotta. A német irányvonalat az első világháborús vereség és a német nép szétszakitottsága motiválta, s ebben a pozícióérzelemben Mályusz – némiképp okkal – rokonságot érezhetett a magyar viszonyokkal. Az általa kezdeményezett történetírói irányzat a 19. századi pozitívizmust elevenítette fel; lényegében a dualizmus kori „népies-realista” iskola hagyományaihoz nyúlt vissza. A szisztematikus helytörténeti monográfiásorozatok meghirdetése – ezt is Mályusz ösztönözte ugyanis – párhuzamot mutat az ország teljes szociográfiájának

⁵ *Magyarország*, 1934. június 16. 6.

⁶ MÁLYUSZ Elemér: A népiség története. In: HÖMANN Bálint (szerk.): *A magyar történetírás új útjai*. Budapest, 1931. 237–268. Lásd még MÁLYUSZ Elemér: *Népiségtörténet*. Mályusz Elemér kéziratát sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta: Soós István. Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok, 13. MTA TTI, Budapest, 2003.

gondolatával, azzal a gesztussal, ahogy Sárközi György kiadói szobájában meghirdette a *Magyarország felfedezése* című, a teljes országot feldolgozó sorozatot. Nem állítom, hogy a Válasz tábora ismerte volna Mályusz működésének ideológiáját, csak azt, hogy ez a gondolkodásmód benne volt a levegőben. (Mint ez köztudott, ismerték viszont Szekfű Gyula működését és korszakos munkáját, a *Három nemzedéket*.⁷ Szekfű ugyanis erőteljesebben hatott a napi közéletben, mint Mályusz, aki a budapesti egyetemi vonal reprezentánsa volt és ekként a népieket nem fűzték hozzá közvetlen szálak. Erőteljesebb volt a szegedi egyetem oktatóinak hatása például Erdeire, Bibóra, a szegedi fiatalokra.)

A társadalomkutatás a hagyományos politikai színtéren fellépni nem tudó (olykor nem akaró) törekvések gyűjtőmedencéje lett, amikor a (kis és fiatal) szociografizáló értelmiségi és írói csoportok magukat tekintették egy igazi, nemesebb politika letéteményeseinek. Itt döntően a 20. század első évtizedében született író- és tudós fiatalságra gondolok. De vigyázni kell a megnevezésükkel, mert a magyar irodalomban ez két nemzedéket jelent: a Nyugat úgynevezett második és harmadik, semmiképpen össze nem mosható nemzedékét.⁸ A harmadik nemzedék nem – vagy nem csak – esztétikai elveiben különbözött elődeitől, hanem abban is, hogy csoportjukban „a nemzet osztályokra és fajokra hasadt”.⁹ Ebből a közegeből nőttek ki a népi írók közismert radikálisai. Közös jellemzőjük volt, hogy a *Huszedik Század* munkáit az ellenforradalom kinevelte előítéletek miatt nem ismerték, az új társadalmi környezetben az elődök politikai felfogása idegen volt a számukra. Ekkor lett igazán vegyes műfaj a szociográfia: egyszerre volt értekezés, röpirat, néprajzi gyűjtés, „szülőföld- és honismereti” adattár (nem ritkán revizionista színezettel, bár ez nem a népiekre volt

⁷ Utalok itt Németh László és Szekfű Gyula vitájára és annak utóéletére is, elsősorban NÉMETH László Szekfű-könyvére: *Szekfű Gyula*. Bolyai akadémia, Bolyai könyvek, Budapest, 1940; BIBÓ István: Németh László Kelet-Európa koncepciója és Szekfű Gyulával folytatott vitája (1979). In: *Bibó István válogatott tanulmányok 1971–1979*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986. 377–384.; LACKÓ Miklós: Szekfű-problémák. In: *Korszellem és tudomány*. Gondolat, Budapest, 1988. 12–111.

⁸ Ezzel összefüggésben lásd KOMLÓS Aladár: A „második nemzedék” útja. *Irodalomtörténet*, 1969/3. (51), 561–583.

⁹ Uo. 580.

jellemző, az ő mozgalmuk mindvégig „kismagyar” mozgalom volt) és par excellence szépirodalom (elegyítve a riportot, a tárgyias és novellisztikus vagy akár lírai visszaemlékezést). A szociográfia tudomány-rendszertani helye érdektelen kérdés volt. Elsődleges a felszínre hozott tényanyag, a lázítás lett. A csoport ideológusa, Németh László viszont nem osztozott ebben a radikalizmusban. Ő a „forradalmat” a minőség forradalmának képzelte el. Javarészt szellemi, de nagyon radikális, antiindividualista forradalomra gondolt, mert megcsömörlött az éppen elmúlt társadalmi forradalmaktól, és ugyanilyen módon irritálta a kapitalizmus szellemisége is. Ugyanakkor Németh László érezte a legjobban, miként gondolkodik a népi származású értelmiség. A *Tanú* szerkesztője csak mint ideológus tartozott a népiekhez – sem származását tekintve, sem témáit illetően nem vonható velük egy körbe. Bár – eldugott helyen – maga is írt egy szociográfiát, A Medve utcai polgárit,¹⁰ s ő írta volna a soha el nem készült Budapest-szociográfiát is a Magyarország felfedezése sorozatban.¹¹

S akkor nézzük a *Szép Szó* körét és ideológiáját. A folyóirat két évvel a *Válasz* után indult el, s szemben a népiek folyóiratának évi 12 számával, csak 10 száma jelent meg. Korlátlan lapengedélye ugyanis nem volt.¹² Itt az a lényeges, hogy a 10 számra szóló jóváhagyással nem járt együtt a postai terjesztés. A *Szép Szó* számai tehát csak postai küldeményként, közönséges, nagyobbfajta levélként jutottak el az olvasókhoz. Ez eleve kedvezőtlenebb pozíciót jelentett, kisebb hatókört. A folyóirat olvasóiról egyelőre inkább feltételezéseink vannak: (fő)városi középosztálybeli értelmiségiek olvasták, részint azok, akik a *Választ* is, aztán szociáldemokrata

¹⁰ A Medve utcai polgári. *Iskola és Egészség*, 1937. október 15. 1. sz. 1–112. (Klny. is.)

¹¹ A kötetet *Dunaparti Amerika* címmel hirdették jó néhány Athenaeum-könyvborítón. Feltételezem, hogy erős kritikát tartalmazott volna a városiassággal szemben. De ne felejtjük el, hogy 1932 augusztusában a *Nyugatban* Illyés is „judeo-germán” budapesti szellemi hegemoniáról panaszkodott.

¹² A *Válasz* úgy kapott lapengedélyt, hogy az első szerkesztők (Németh László, Fülep Lajos és Gulyás Pál) után egy kormányhoz közel álló személy, a MOT (Magyar Országos Tudósító – „Kozma Miklós-vállalat”) munkatársa lett a szerkesztő, s az ő politikai megbízhatósága garancia volt a lapengedély megadására.

értelmiségiek és mozgalmárok. A két folyóirat átlagpéldányszáma nem haladta meg az 500-600, illetve a 200-300 példányt.¹³

A lap munkatársainak eredete és hovatarozása fontos. Milyen háttere volt a *Szép Szó* szerkesztőinek? Milyen kapcsolatrendszerből érkeztek az irodalomba? Az első három számon Ignotus Pál és József Attila neve áll az első oldalon. A negyedik számtól összeállítóként (majd 1937-től társszerkesztőként) feltűnik Fejtő Ferenc neve.

József Attila magányos alak volt, szervezethez nem kötődött, olvasót – valljuk be – inkább keveset vonzott, s azt is az irodalom berkeiből. De érte és neki készült a *Szép Szó*, mert közeli barátai felismerték zsenijét, és megértették, hogy nem lehet meg orgánium nélkül, azaz nem élhet megtartó feladat és szeretet nélkül. József Attila is a Bartha Miklós Társaságból jött, miként a nemzedékéből annyian. Nem volt antinépi, hiszen a Fábíán Dániellel közösen írt *Ki a faluba!* című röpirat (1928) is értelmezhető a falukutató programmá emelő kiáltványként, de hamar elfordult ettől az iránytól.

S Ignotus Pál? Űkapja burgenlandi rabbi, dédapja kiskőrösi orvos, nagyapja a *Pester Lloyd* főszerkesztője, apja (az egyébként jogvégzett Veigelsberg Hugó) a *Nyugat* alapítója.¹⁴ A *Szép Szó* második számában be is mutatkozott. Kihívóan, büszkén, de pontosan.¹⁵ A 1920-as évek végétől A *Toll* harcos szerzőjeként már ismert volt nemzedékében, ahogyan informális baráti társaságban is, a Hétfői Társaságban.¹⁶ A *Toll* hangvételéről, az ottani megszólalás pozíciójáról mondta Ignotus Pál, hogy „szemtelenek voltunk egy korban, amelyben az önérték és az értelem egyetlen méltó kifejezé-

¹³ A *Szép Szó* példányszámára vonatkozó adatokat Fejtő Ferenc közölte a szerzővel.

¹⁴ Bozóki András: Ignotus Pál és kora. In: Bozóki András (szerk.): *IGNOTUS PÁL: Vissza az értelemhez*. Új Mandátum–Hatodik Síp, Budapest, 1997. 287.

¹⁵ IGNOTUS PÁL: Elevenek és holtak. Arckép-sorozat. Bemutatkozás. *Szép Szó*, I. k. II. füzet. 1936. április. 122–132.

¹⁶ Nem mellékesen ez a Hétfői Társaság az 1930-as évek közepén is együtt volt, s amikor a legélesebb volt a népi-urbánus vita, a társaság tagjai (Ignotus, Márai, Halász Gábor, Hevesi András, Szerb Antal, az élen Kerecsényi Dezsővel) a Sárközi-házaspár rendszeres meghívottjai voltak. Lásd Sárközi Márta visszaemlékezése. In: SZÉCHENYI Ágnes (szerk.): *Menedékház. Sárközi Márta emlékkönyv*. Magvető, Budapest, 2004. 38.

se a szemtelenség” volt.¹⁷ Ebben a társaságban, közegeben mondta ki először Halász Gábor – így emlékszük legalábbis Ignotus Pál – az urbánus irányjelzőt. Halász volt az, aki féltette a művelt magyarság hagyományát a parlagiasság kultuszától, amelyet akkor a népiesség erőltetésével veszélyeztetve látott.¹⁸ Az urbánus tehát először mégiscsak önmeghatározás lett volna? Higgyük el. Utóbb persze sokan sokféleképpen értették. Urbánus – azaz városi, sőt nagyvárosi, sőt, budapesti. Igen. A város nagyon fontos volt. Gondoljunk csak arra, hogy az induló *Nyugat*-évfolyamban Schöpflin Aladár írt ezzel a címmel egy tanulmányt. Igen, a Nyitra megyei Manigáról érkező, feltehetően elzászi eredetű Schöpflin, aki éppen úton volt a konzervatív irodalomtól a modernség felé. A várostól és az újságoktól idegenkedő Gyulai Pál felől, a statisztikus igazgató-költő-fordító Vargha Gyula felől, a *Vasárnapi Ujság* felől Ady teljes elfogadása felé. A várost nevezte meg Schöpflin a jövőendő kultúra forrásaként, megértve és nagyra értékelve továbbra is minden „vidéki” attitűdöt, szellemi viszonyulást a világ dolgaihoz, onnan kiinduló teljesítményt. Az ízig-vérig városi Ignotus Pál – ahogy a lexikon mondta róla – örökölte a műveltséget. Mert bár a tanulás, az elsajátítás egyéni útját nem lehet kikerülni, elspórolni, a szellemiséget igenis lehet örökölni, az nyelvtudásra, könyvcímek ismertetése, összefüggések megértésére ösztönöz, mentalitást jelent.

Fejtő Ferenc esetében Ignotusénál kevésbé híresen értelmiségi a családi alépítmény. De mögötte is erős volt a multikulturális háttér. Fejtő rokonságában ott van a *Pester Lloyd* fejlécét tervező, Prága felől érkező tipográfus-nyomdász felmenő és a délvidéki, horvát család. Azaz a Monarchia tágasságának, mobilitásának tudata öröklődött át a még a Monarchiába születő fiatal Fischel Ferencbe, akinek édesapja könyvesboltot, könyvkiadót és papírkereskedést működtetett Nagykanizsa főterének sarkán. Ekként

¹⁷ Idézi KÓKAY György–BUZINKAY Géza–MURÁNYI Gábor: *A magyar sajtó története*. MŰOSZ, Budapest, 1994.192.

¹⁸ IGNOTUS Pál: *Elvek, frontok, nemzedékek. Irodalomtörténet*, 1970. 636.; LENGYEL András: *Az „urbánus” irányzatjelölő elnevezés kialakulása*. In: *Utak és csapdák*. Tekintet Könyvek, Budapest, 1994. 103–165.

- hiába volt Fejtő elsőgenerációs a fővárosba kerülés tekintetében
- otthonosan mozgott a literátus polgári-urbánus közegben.

És végül a *Szép Szó* kiadását lehetővé tévő Hatvany báró. A Hatvany-genealógiát feltárták, elérhető, a vagyoni méreteit is felmérték már a gazdaságtörténészek.¹⁹ Hatvany Lajos esetében azt is ki kell emelni, hogy nemcsak felmérhetetlenül gazdag volt az írók számára, de húsz-harminc évvel volt idősebb a *Szép Szó* (és persze a népiek) körénél. Az apa-fiú viszonyoknak megfelelő generációs különbséget ebben az esetben nem lehet megkerülni. A rangbeli különbség, az anyagi erő távolságot is teremtő súlya és az életkori előbbre járás külön helyet rajzol ki számára az egész értelmiségi körben. Hatvany Lajos a neves Ulrich von Wilamowitz-Moellendorffnál tanult klasszika-filológiát Berlinben, és ezt a tapasztalatát foglalta össze szarkasztikus *Die Wissenschaft des nicht Wissenswerten* (A tudni-nem-érdemes dolgok tudománya) című pamfletjében, amelyet először Németországban, Lipcsében adtak ki (1908). Második könyve, az *Ich und die Bücher* (Én és a könyvek) 1910-ben jelent meg, egyidejűleg németül és magyarul. A Nyugat harmadik nemzedéke, a *Szép Szó* és a *Válasz* köre ekkor még elemi iskolai tanulmányait végezte. A *Nyugatot* (majd a *Jung Ungarnt*) alapító ifjú mecénás formálisan csak 1916-tól lett a családi vagyon örököse. Ám alig néhány év múltán, 1921-ben, a család kivásárolta részesedését, mert Hatvany Lajosnak a forradalomban való részvétele, politikai emigrációja terhet jelentett számukra a gazdasági ügyek vitelében. Csakhogy ez a státusán, az értelmiségen belüli pozícionáltságán nem változtatott. Németh László Hatvany felé is rúgott, támadott, amikor ifjúkori irodalmi önéletrajzát, az *Ember és szerepet* megírta. És sokan voltak, akik a *Sznobok és parasztok* című Németh-pamfletet is behelyettesítésekkel, konkrét személyekre gondolva olvasták. Németh László kétségbe vonta a magyar zsidóság jogosultságát a Nyugat szerkesztésére, a magyar szellemiség meghamisításával (értsd: elzsidósításával) vádolta meg az alapító szerkesztőket. S ebben az

¹⁹ A Hatvany család genealógiája. *História*, 1983/2; KONCZ [E.] Katalin–HALMOS Károly: *Az urak emberétől az „Urak és emberek”-ig: a Hatvany-Deutsch család története*. TDK dolgozat, Budapest, 1980.

1930-as évek elején Németh osztozott a konzervatív, sőt katolikus eszmeáramlat nem egy képviselőjével.

A harmincas években az urbánusok és a népiek elitje között nem látunk lényegi műveltségbeli különbséget.²⁰ Természetesen a népiségnek igénye, ahogy a 18. század végén a zsenimozgalomnak is, hogy felmutassa, kitermelje ott a „Naturgenie-t”, itt a paraszti őszszenit, s ezért a *Sznobok és parasztlak* nagyon kihívó cím volt; de szó sincs arról, hogy ez akkor igaz lett volna. Illyés műveltsége, Németh László tudása cseppet sem volt kisebb, mint Ignotusé vagy Fejtőé. Illyés mégis úgy emlékszik vissza évtizedek múltán, hogy az akkor annyit emlegetett nevek, címkék fedőnevek vagy kettős jelentésű nevek voltak. „Volt vita, amelyben az egyik az ősztonőséget, a másik az észuralmat jelentette; volt olyan vita, amelyben ki nem mondható sértést jelentettek, melyet csak a hangsúly sziszegése árult el, azt, hogy te paraszt, te zsidó.”²¹ Vas István utóbb szintén megerősítette, hogy az egész vitát a zsidó–nem zsidó ellentét fedett jelentkezésének tekintették.²²

A népiek egyszerre állítottak lírai és felmagasztosító emléket a parasztlaknak, dicsérve tulajdonságaikat, és tartották őket a magyar kultúra letéteményeseinek. És megrajzolták azt a nemzet alatti létet, amelyből nem engedett kiutat a nagypolitika. Ignotus Pálból dühödtt ellenkezést váltott ki „a nép” idealizálása. Éles megfigyeléseket adott közre a Budapestre került cselédlányról, aki rövid idő alatt „elromlott cselédnek, néprajzi ornamensnek”, aki (végre) ugyanolyan kalapban járhatott, mint a József körúton lejtő bolti lányok. Parvenü lett, minél hamarabb meg akart szabadulni a „falusi maskarától”. Vagy színházi élményére, hogy a „Tiborcok osztályának tagjai, akiknek szívében visszhangot verhet fel a vén jobbágy keserű ékesszólása, köcsögkallappal a kezükben, éme-

²⁰ Persze külön kell említeni az igazi őstehetséget, Veres Pétert, aki majd később, az 1960-as években a *Nagyvilág* hasábjain megrendítően számol be világirodalmi étvágyáról, kultúréhségéről és a hatalmas olvasmányanyag megemésztéséről.

²¹ ILLYÉS Gyula: Egy vita vége – és eleje. Szépirodalmi, Budapest, 1974. 624–635. Az eredetileg a *Népszabadságban* megjelent írás az életműkiadás *Itt élnek kell* című gyűjteményének II. kötetében jelent meg.

²² Kérdések a *Válaszról*. Vas Istvánnal beszélget Széchenyi Ágnes. *Kortárs*, 1985/6. 87–101. (Itt jegyzi meg Vas azt is, hogy érdekes módon „a zsidó költők közül, azt hiszem, mindegyik a *Válasz* mellett optált”.)

lyító, opálszín nyakkendőben ülnek a nézőtérén, s arra büszkék, hogy nem emlékeztetnek a rongyokba burkolt kísértetre, aki értük és a nevükben beszél”.²³ Az elkerülhetetlen urbanizációt így összegezte Ignotus Pál: „Egy társadalmi réteg föleszmélése nem szokott kellemes formát ölteni.”

A *Szép Szó* 1936 márciusában indult. Ignotus utólag is úgy jellemezte, hogy noha ő „a legingerlékenyebb urbánus” volt mind-egyikük között, a folyóirat „nem az urbanitás irodalmi tömörülése óhajtott lenni, hanem a baloldalé”. Visszaemlékezésében önmagától idézett egy korabeli sajtónyilatkozatot, amelyben egy francia íróra hivatkozott, aki azt mondta: „...azon, hogy polgári baloldali legyek-e, szocialista, kommunista, vagy akár anarchista, gondolkozhatom. De azon, hogy baloldali legyek-e, egy pillanatig sem.”²⁴ A folyóirat indulása mindazonáltal már harci pozícióban történt. Egyrészt már lefutott egy igen gyors, de következményeiben maradandó vita Németh László leszámoló, odamondó Ember és szerepe kapcsán. Németh László megkérdőjelezte a *Nyugat* alapítóinak jogát a modernség orgánumának megteremtésére, mégpedig származásuk, azaz zsidóságuk okán.²⁵ Ebben a vitában apja révén Ignotus Pál erősen és személyesen érintett volt. S aztán a másik neuralgikus pont: a népiek találkozója Gömbös Gyulával Zilahy Lajos villájában. Az Új Szellemi Front kalandja megbélyegezte őket a másik tábor, József Attila és elsősorban Ignotus szemében. (Talán Móricz váratlan, nem egyeztetett önálló szereplésének, felolvasásának köszönhetik, hogy nem lett belőle további egyezkedés, alku, együttműködés. Móricz ugyanis az előzetesen megbeszélt, egyeztetett szereplést semmibe véve felállt, és felolvasta egy

²³ IGNOTUS Pál: *Csipkerózsa*. Múzsák, Budapest, 1989. 71. és 75. (A visszaemlékezés-sorozat eredetileg a *Haladásban* jelent meg heti folytatásokban 1947–48-ban.)

²⁴ IGNOTUS Pál: *Elvek, frontok, nemzedékek*. I. m. 634. és 643.

²⁵ A vita a *Kalangya*-beli közlés nyomán indult el. Az inkriminált Németh László idézetet lásd *Kalangya*, 1934. 45–46. A vita lényegesebb hozzászólásai: IGNOTUS Pál: Az idők mögül. *Magyar Hírlap*, 1934. május 13.; HATVANY LAJOS: A szellem különítményesei. *Újság*, 1934. május 27.; NÉMETH LÁSZLÓ: Egy különítményes vallomása. *Budapesti Hírlap*, 1934. június 17. és *Tanu*, 1934/9.; HATVANY LAJOS: Nyílt levél Németh Lászlóhoz. *Századunk*, 1934. május–június.

napszámos egyheti étrendjét. A sokkoló adatok azonnal elvágták a tapogatózó szövetségeskeresést Gömbös részéről.)²⁶

A kortársak (és persze az utókor) értelmezésében a népi-urbánus viszonyban a társadalom egészében egyre inkább éleződő zsidókérdés is döntő, mint erre az említett, az ezt az értelmezést elfogadó Illyés-idézet is utal. 1934-ben a Válaszban Kardos Pál – a Németh László körül kirobbant zsidóvitában – éppenséggel „sznobériájukért” támadja ingerülten a zsidó urbánusokat. „Igenis, Zsolt Béláék, Ignotusék már évek óta úgy járkálnak a magyar életben, mint a Nyugati Kultúra és Felvilágosultság Rt., mint az Egyesült Polgári Szabadság és Hamisítatlan Európai Humanizmus-Művek kizárólagos jogú magyarországi vezérképviselői, és jaj annak, ki ezeket az árukat az ő megkerülésükkel közvetlenül nyugatról hozza be, de még inkább jaj annak, aki ezeket az árukat az ő világszabadalmuk ellenére hazai műhelyben, hazai nyersanyagokból meri előállítani.” Kardos Pál idézete az egyetemes európai értékek vezérképviselőivel szemben nyilván a legantipatikusabb fölényeskedést veszi célba – ugyancsak antipatikus fölényeskedéssel, amit a Zsolt Béláékra utaló nyelvi fordulat mutat. Mindezek mögött persze ott van a népiek egyeseknél látens, egyeseknél manifeszt antiszemitizmusa, amelyet az iménti idézetben éppen egy zsidó, Kardos Pál vesz védelmébe. Nyilvánvalóan következik az antiszemitizmus a nemzet individuumként való felfogásából, de a 19. századi liberális befogadói magatartás visszahatásából is, valamint a kapitalista modernizációnak és a kommunizmusnak a zsidósággal való azonosításából. Jön Trianon sokkjából, amely megszüntette a soknemzetiségű országot, jön a Tanácsköztársaság sokkjából, és jön természetesen ama nagyhatalmak képviselte világáramlatból, amelyektől 1938

²⁶ LACKÓ Miklós: Az Új Szellemi Front történetéhez. In: *Válságok – választások. Történeti tanulmányok a két háború közötti Magyarországról*. Gondolat, Budapest, 1975. 52–170. – Nem csak erről az egy hívásról, kapcsolatfelvételi törekvésről van tudomásunk. 1935 januárjában – ez még az ÚSZF-találkozó előtt volt – Illyés Kozmánál vendégeskedett. Kozma Németh távozta után neki ajánlotta fel a rádió irodalmi osztályát. Ugyancsak Kozma volt, aki meginvitálta az írókat, vállaljanak képviselőiséget. Illyés naplója rögzíti a vívódást, végül persze az elutasítást. De Németh Imre – a *Válasz* szerkesztője a Németh–Gulyás–Fülep-triumvirátus után – vállalta a kormányképviselőiséget. Ez lett a forrása annak a hírnek, hogy a folyóirat a kormányalpból fizet magas honoráriumot.

őszétől több lépésben átmenetileg visszakaptuk a trianoni területek egy részét.

Valahogy így festett a táborok szembenállása akkor, amikor megindult a *Szép Szó*.

S miként viszonyultak a folyóirat kulcsszereplői a népiek legfontosabb témáihoz, műfajához és írásaihoz?

Ami a szociográfiákat illeti, a *Szép Szó* szerzői is közöltek ebbe a műfajba tartozó írásokat. (Sőt, rövid ideig Veres Péter is a szerkesztőség tagja volt.) A városiasságból adódóan a munkásság életmódjával foglalkozott az elmélyült szakember, egykori galileista, Körmenyi Zoltán. Tizenötezer (!) családlátogatás alapján írt tanulmánya – ekként nevezi munkáját – elején külön lábjegyzetben ítéli el az „irodalmi divatot”, a gyors és könnyű szociográfiát. Sajnos nem egyértelmű, kire vonatkozik a kritikája: „Néhány fiatalember – költséget nem kímélve – autóra kapott, gázt adott a motorra, s hipp-hopp! ... elérte a »Falut«. Rávetette magát a gyanútlan községre, s egyetlen vasárnapon összelajstromozott, jegyzőkönyvezett és áldomással pecsételt meg mindent, amiből egy snájdig faluszociográfia kitelik. Némely író »ihlettel«, »intuícióval« pótolta azt, aminek tapasztalati felmérésétől irtózott. Négy-öt újságíró megrohmozott egy ócska háztömböt, és előre elkészített kérdőívekből faggatta a roskadozó háztömbbe sodródott proletárokat, de már az első félórában fogalmazó papirossal cserélték fel az íveket, mivel a nyomdász inas állandóan sarkukban járt a sürgős kéziratért. Szinte túlzott lelkiismeretességről tesz tanúságot az a fiatal író, aki legalább tíz-tizenöt vasárnapot töltött kötötté feldolgozott falujában.”²⁷ Kétségtelen, hogy a népi írók munkáin túl tucatjával jelentek meg úgynevezett szociográfiák, vegyesen kis ívű helyismereti dolgozatoktól és cserkészbeszámolóktól kezdve, settlement-jelentéseken, néprajzi ihletettségu rajzokon át, egészen a komoly, lelkiismeret-ébresztő fotókönyvekig, s persze a híres nagy kötetekig, Szabó Zoltán, Erdei Ferenc, Illyés Gyula, Kovács Imre, Veres Péter műveiig. A tisztviselőként dolgozó Körmenyi a szaktudományos módszer híve volt, csak az adatgazdagság igazságában hitt. Erdős Jenő – az *Esti Kurír* újságírója, Ignó Pál

²⁷ KÖRMENDI Zoltán: Budapesti bérkaszánya. *Szép Szó*, 1937. IV. k. 11. sz. 64–67., 12. sz. 161–170.

kollégája – volt a leggyakrabban szereplő kritikusa a szociográfiáknak, s vitapartnere a műfaj művelőinek. Vitatkozott például Kerék Mihály nemzedéki felfogásával, s Keréknek „a húszéveseket” egy kalap alá vonó szemlélete ellenében azt javasolta, hogy politikai differenciálás alapján minősítsék a falukutató mozgalom írásait. Hiába írt több mint fél tucat recenziót illetve kritikát, s hiába volt olykor vitriolos is a hangja, Erdős a „könnyűlovasság” képviselője volt a *Szép Szóban*. A „nagy” szociográfiákról Fejtő (*A viharsarok*), K. Havas Géza (*Futóhomok, Egy parasztcsalád története*) és Németh Andor (*A puszták népe*) írtak. És ott volt persze József Attila „elméleti” írása, a *Van-e szociológiai indokltsága az új népies iránynak?* című, először a csehszlovákiai, kommunista *Magyar Napban* megjelent nyilatkozata. József Attila itt „érzelmi hagyománynak” nevezte a „nép” fogalmának általános használatát, s kétségbe vonta a Petőfi–Arany-vonaltól való eredeztetés jogfolytonosságát. A nemesi társadalmat felváltó polgári rendszerben²⁸ ugyanis már „tisztább fogalmak birtokába jutottunk, szabatosan szólva: határozott képzetünk van a tőkés termelési módon alapuló polgári társadalmi rend szerkezetéről, az osztályokról. Mármost, ha pontos fogalmakkal fel van fedve a mai társadalom logikája, semmiképpen nem nevezhető forradalminak, vagyis korszerűnek (...) egy olyan fogalomhoz (a néphez) való visszatérés, amelyben csupán a múltba menekülő regényes ízlés érez forradalmi zamatot, hiszen csak a múltba menekülő érezheti ma is azt, ami akkor volt korszerű.” Nyilatkozatában József Attila két év múltán ismét felemlgette az Új Szellemi Front találkozóját és meggyanúsítja a népieket a „völkisch” ideológiával való rokonsággal. Ezután, bár üdvözölte a Márciusi Front megalakulását, a visszaigazoló gesztus már hiábavaló volt. A rövid, marxizáló szövegben – ekkor József Attila is szociáldemokrata volt – a bírálat dominált, a szöveg egészét ledorongoló, a kapcsolatokat elvágó élesség uralta.²⁹ A két tábor közti ellenszenv mozdulatlan maradt.

²⁸ József Attila egyértelműen azt állította, hogy az 1930-as évek Magyarországot polgári rend jellemezte. Ezzel szemben Erdei Ferenc ekkor írta a *kettős társadalomszerkezet*ről szóló, kéziratban maradt tanulmányát.

²⁹ Az eredeti napilapszöveg 1937 júliusában jelent meg, a *Szép Szó*-beli utánközlés szeptemberben. Ezt a József Attila–Illyés (illetve *Válasz*) közti kapcsolatot József Attila részéről beárnyékolta a kudarcos Flóra-szerelem is.

Két évvel korábban, 1935-ben jelent meg – igaz, nem a *Szép Szóban*, hanem a *Szocializmusban* – Fejtő Ferenc egyik, a népi-ekhez való viszony tárgykörében született legfontosabb írása, a *Magyar narodnikik*.³⁰ Fejtő jó szemét bizonyítja, hogy ezt a tanulmányt még a Magyarország felfedezése című könyvsorozat, a mozgalom maradandó alkotásai előtt írta, felfedezve a kortárs fiatalok együttes jelentkezésének erejét, távlatos értékét. Fejtő minden szigora ellenére toleránsabb volt, mint József Attila. Tanulmánya intonációjában megtisztelte vitapartnereit: „agilis, nyugtalan, alkotó koponyáknak” nevezte a *Válaszban* együtt szereplő Szerb Antalt és Németh Lászlót, Illyést és Tamási Áront, Féja Gézárt és Szabó Lőrincet. Németh Lászlót pedig külön is „művelt és merész vállalkozónak”. Ezt az elismerést József Attila nem adta meg sem az írócsoportnak, sem az egyes íróknak. Fejtő is hozzátette ugyan: vannak, akik Némethet fasisztának, s vannak, akik bolsevistának tartják, s maga is azon a véleményen van újabban, hogy ha a fasizmusról szól, „a rokonszenv némi rezdüléseit véljük érezni hangjában”. Ám ezt kiegészíti azzal, hogy „humanista orvos mi-volta” és „őszinte társadalmi reformakarata” tartja az egyensúlyt a sokféle hatás között. Fejtő ekkor még erősen marxista volt, de a magukat marxistának mondók között mégis fel tudta fedezni azokat, akiken ez a „merész tudományosság” pusztán „gondolatruhává szigetelődött”. (Fejtő marxizmusából nyílt út egy, a marxizmus alapértékeit megtartó, de mégis liberális világnézet felé, mint ezt az *Érzelmes utazás* lapjain szinte manifesztumszerűen megfogalmazta.³¹) Fejtő a *Magyar narodnikik* című írásában végig a marxizmust értelmezte és magyarázta, s arról akarta meggyőzni a népieket – vezérüknek Németh Lászlót tekintve –, hogy ne úgy viszonyuljanak az ideológiához, mint „gondozatlan proligyerekhez, akivel úrifíúnak nem illik és nem szabad szóba állani és játszania. A szülő vagy egy tanár ajkbiggyesztése és legyintése olyan utasítást rögzíthet az »úrifíúban«, amely süketre zárkózik minden érv elől, s ha helyzete és értelme közelít is a szocialista eszmekörhöz, azt más névvel és tartalommal kell szalonképesé tennie önmaga előtt.” Itt Fejtő visszautalt a Horthy-korszak indulására,

³⁰ *Szocializmus*, 1935/1. XXV. évf. 10–14.

³¹ FEJTŐ Ferenc: *Érzelmes utazás*. Magvető, Budapest, 1989. 215–218.

arra, ahogyan a berendezkedő restauráció, a szellemi és protokolláris neobarokk ráfogta az eredendő bűnt a baloldalra, s a hivatalos szlogenek erőltetésével és egyéb közismert intézkedésekkel (ezek között az első európai numerus claususszal) megszakított minden szálát, amely a polgári radikalizmushoz fűzte a szellemi életet.

A bűnbakképzés jól haladt, a gondolati szálak „sikeresen” elszakadtak. Ezért is történt, hogy a *Válasz* hallgatásával szemben a *Szép Szó* tanulmányban emlékezett meg az 1920 után itthon már kevésbé közismert, visszahúzódó Braun Róbert haláláról, feltárva azt a jelentékeny nemzetközi (elsősorban amerikai) kapcsolatrendszert, amelyet Braun megismert és közvetített, noha a kialakult politikai klíma miatt a magyar szociológiai gondolkodásban ezt akkor már nem volt képes meggyökereztetni.³² A népiek számára Braun Róbert nem volt fontos, munkásságát nem ismerték, nem tekintették előzménynek, példának. A diszkontinuitásról sokaknak tudomásuk sem volt, természetesnek is tekintették, hogy a háború után nagyon más klímájú világ kezdődött, alig tudtak az előzményekről. Ignotus Pál számára viszont a világ nem akkor indult, amikor nemzedéke színre lépett, hanem a családi tradíció folytán is jóval korábban. Messzebbre látott vissza, mint a többiek – bár ez valóban egyéni adottsága volt. Még idősebb korában is arra hivatkozott, hogy benne „az 1919–1920-as ellenforradalom sérelme úgy gyűlt fel, mint az alpári vagy az affektált vidékiesség támadása a városi létben öntudatosodó értelmiség ellen”. Horthy Miklóst, Szabó Dezsőt és Nagyatádi Szabó Istvánt említette, akik „Budapest megalázásában vagy elárulásában egyikek voltak. Ilyen tapasztalatok szoktattak rá, hogy az »ártatlan vidék« dicséretében csakúgy, mint a »népi« jellegzetességek tüntető kultuszában reakciós cselvetést gyanítsak – nem utolsósorban a vidék fejlődésének megakasztására és a nép elnyomására.”³³ De Illyésnek is vissza kellett volna gondolnia saját indulására, arra, hogy a polgári forradalom utolsó heteiben ott szorongott Ady temetésén, hogy ha csekély mértékben is, de annyira részese volt az 1918–1919-es ese-

³² GÁSPÁR Zoltán: Braun Róbert. *Szép Szó*, 1937. IV. k. 12. sz. 158–162.

³³ IGNOTUS Pál: *Elvek, frontok, nemzedékek*. I. m. 635.

ményeknek, hogy az emigrációt választotta.³⁴ Ezért is vetette szemére Fejtő a háború utáni békülést szorgalmazó írásában, hogy a népiek nem vállaltak „velünk, a létező magyar baloldallal semmilyen közösséget. Nemcsak az európai baloldal ideológiáját és sajátos módszereit ignorálták (...), hanem megtagadták az októberi hagyományt is. Jászi Oszkárt és Kunfi Zsigmondot, Szabó Ervint és Szende Pált. S ez az ignorálás, ez a megtagadás bennünket legjobban épp azoknál bántott, akiknél – mint Illyés Gyula esetében – feltehetjük, hogy inkább tettetett, mint valóságos. Illyés Gyula tudta, miről van szó a világban. Szürrealista és marxista volt, mielőtt hunságra adta volna magát.”³⁵

Tévedünk azonban, ha a népieket homogén tábornak tekintjük, s azt gondoljuk, hogy a társadalomfelfogásukat illetően is egybehangzóan szólaltak meg. József Attila korábban idézett nyilatkozatára rímelt Erdei Ferencnek a népi mozgalom mérlegét megvonó tanulmánya. Erdei szövege akkor született, amikor sorozatosan perbe fogták és el is ítélték a szociográfiák szerzőit. Nagyszerű demonstrációnak mondja a megszületett műveket, de politikai értelemben negatív a mozgalom mérlege. „Lelkiismeretet akart ébreszteni ez a cselekvő irodalom, s ehelyett felbőszítette az uralkodó tényezőket, anélkül, hogy komolyan szólhatott volna azokhoz, akiket céljai érdekében kellett volna lázítani (...) Politikailag kihasználható hatást nem szült, ellenben megnövelte a reakciót nemcsak maga ellen, hanem minden hasonló törekvés ellen.” Szabó Zoltán könyvének, *A tardi helyzetnek* címlapjára utal – milyen kár, hogy az újabb szövegkiadások elfelejtkeznek erről a fontos információt hordozó képről –, amelyen egy összehajtott, iktatott akta látszik, s rajta a címzés: „Az illetékesekhez

³⁴ Lásd a *Beatrice apródjai* (1979) és *A Szentlélek karavánja* (1987) című regényeit. Izgalmas ideológiatörténeti feladat lenne végignézni Illyés műveinek keletkezéstörténetét, időzítését, hányszor ment ellene uralkodó áramlatoknak, és hányszor szolgálta ki azokat.

³⁵ FEJTŐ Ferenc: Pont egy vizsály után. In: *Szép szóval*. Válogatta, szerkesztette és az utószót írta: SZÉCHENYI Ágnes. Nyilvánosság Klub–Századvég, Budapest, 1992. 90. – A kéziratot Fejtő Ferenc Párizsban írta 1947 februárjában, miután a békekonzferencia delegáltjai között Illyés Gyulával is találkozott, s hosszan beszélgetett. A szöveget a budapesti *Szocializmus*, feltehetően békülékeny hangneme miatt, akkor nem közölte, csak 1989-ben jelentette meg az *Élet és Irodalom*. A népi-urbánus polémia lezárásának szándékáról így Illyés sem értesülhetett.

– jelentése Szabó Zoltán budapesti lakosnak”.³⁶ Erdei ezzel azt mondja – bár nem ezekkel a szavakkal –, hogy a mozgalom lényege a felirati szituáció, s hogy ez a magatartás sehova sem vezet. A *Válasz* a lelkiismeret-ébresztésre apellált, a megkésett társadalmi modernizáció intellektuális mozgatóereje akart lenni. A *Válasz* szerzői közül néhánynak a kezdeti hozzáállása, „műfaja” valóban a felirat volt, többen hitték, hogy a figyelemfelhívás (esetenként a tiszteletpéldány, a dedikáció) elegendő a hatalom jóakarátának megnyeréséhez.³⁷ A parasztság politikai érdekképviselete kevés embernek volt személyes üggye.³⁸ A metapolitikai szerepértelmezésből nőtt ki a radikális álláspont, hogy ki kell lépni a politika mezejére. Erre Erdei hívta fel a figyelmet, ebből a következtetésből nőtt ki a Nemzeti Parasztpárt, csakhogy a népiek elsősorban írók voltak, s politikai értelemben inkább a partvonalról szóltak hozzá a kérdésekhez.

A felirati szituáció idegen volt a *Szép Szó* szerzőitől, akik a polgári radikalizmus és a marxizmus felől indultak racionálisabban, politikusabban gondolkodtak, s a társadalomtudományokat tekintve olvasottabbak, tájékozottabbak voltak. Ideológiai indíttatásuk a cselekvés, a pártpolitizálás felé mozdította őket, felfogásuk szöges ellentéte volt az illetékesek beavatkozását kérő, váró népiekének. S a származásbeli, a „faji” kérdések és a persze soha ki nem küszöbölhető személyes rokon- és ellenszenvek, sérelmek mellett döntően ez volt az a különbség, amely a két tábort végzetesen és máig hatóan szembeállította.

Noha mindkét tábor a korabeli baloldalon belül működött.

³⁶ SZABÓ Zoltán: *A tardi helyzet*. A Szolgálat és Írás munkatársaságának könyve. Cserépfalvi, Budapest, 1936.

³⁷ Illyés kérdezte Fülepét a *Pusztulás* megjelenése után, hogy nem kellene-e „fölratot” küldeni a kormányhoz, nem helyeselelné-e Fülep, ha a *Nyugat*-számból „felsőbb helyekre” is küldenének példányt. (MTA KK Ms 4587/245–290.)

³⁸ A parasztpárt történetéről lásd a Nemzeti Parasztpárt iratai. Politikai történeti és Szakszervezeti Levéltár 284. f.; TÓTH István: *A Nemzeti Parasztpárt története 1944–1948*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1972.